MOLIYAVIY TEXNOLOGIYALAR

№2

ILMIY ELEKTRON JURNALI

ISSN: 2181-3965
VOLUME 5
TOSHKENT 2026

“MOLIYAVIY TEXNOLOGIYALAR” ILMIY ELEKTRON JURNALI TAHRIRIYAT KENGASHI RAISI

To‘lqin Zakirovich Teshabayev – tahririyat kengashi raisi. Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti rektori, iqtisodiyot fanlari doktori, professor

TAHRIRIYAT KENGASHI

Mehmonov Sultonali Umaraliyevich – Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti, O‘quv ishlari bo‘yicha birinchi prorektori, iqtisodiyot fanlari doktori, professor

Abdurahmanova Gulnora Qalandarovna - Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti, Ilmiy ishlar va innovациyalar bo‘yicha prorektor, iqtisodiyot fanlari doktori, professor

Karimova Komila Daniyarovna - Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti, Yoshlar masalalari va ma’naviy-marifiy ishlar bo‘yicha birinchi prorektori, iqtisodiyot fanlari doktori, dotsent

Xudoyqulov Sadirdin Karimovich - Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti, Hududiy ta’lim masalalari va markazlar bo‘yicha prorektor, iqtisodiyot fanlari doktori, professor

Sindarov Sherzod Egamberdiyevich – Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti, Infratuzilmalarni rivojlantirish va iqtisod ishlari bo‘yicha prorektori, iqtisodiyot fanlari doktori, dotsent

Saparov Aktam Jo‘rayevich – bosh muharrir, filologiya fanlari doktori

Islamkulov Alimnazar Xudjamuratovich – iqtisodiyot fanlari doktori, professor

Pardayev Abdunabi Xoliqovich – iqtisodiyot fanlari doktori, professor

Kuziyev Islomjon Ne’matovich – iqtisodiyot fanlari doktori, professor

Baymuratov Tursunbay Maxkambayevich – iqtisodiyot fanlari nomzodi, professor

Omonov Akrom Abdinazarovich – iqtisodiyot fanlari doktori, professor

Sharipov Qongratbay Avezimbetovich – texnika fanlari doktori, professor, O‘zbekiston Respublikasi Oliy ta’lim, fan va innovatsiyalar vaziri

Jumayev Nodir Xosiyatovich – iqtisodiyot fanlari doktori, professor, O‘zbekiston Respublikasi Oliy Kengashi deputati

Haydarov Nizomiddin Hamroyevich – iqtisodiyot fanlari doktori, professor

Raviprakash G. Dani – Xalqaro ta’lim konsultanti, professor (AQSH)

Bagautdinova Nailya Gumerovna – Qozon federal universiteti Boshqaruv, iqtisodiyot va moliya instituti direktori, iqtisodiyot fanlari doktori, professor (Rossiya Federatsiyasi)

Sharifzoda Mu’min Mashokir – Tojik davlat huquq, biznes va siyosat instituti rektori, iqtisodiyot fanlari doktori, professor (Tojikiston Respublikasi)

Maley Elena Borisovna – Polotsk davlat universiteti rektori, iqtisodiyot fanlari nomzodi, dotsent (Belarus Respublikasi)

Asif Mahbub Karim – Malayziya Menejment va tadbirkorlik universiteti professori (Malayziya qirolligi)

Piter Xayk – Yevropa amaliy fanlar va menejment instituti ilmiy ishlar bo‘yicha prorektori (Chexiya Respublikasi)

Yavuz Demirel – Kastamonu universiteti professori (Turkiya Respublikasi)

Jo‘rayev Abdug‘affor Safarovich – Termez agrotexnologiyalar va Innovatsion rivojlanish instituti rektori, iqtisodiyot fanlari doktori, professor

Ismanov Ibroxim Nabiyevich – Farg‘ona politexnika instituti kafedra mudiri, iqtisodiyot fanlari doktori, professor

Xayriddinov Azamat Botirovich – Qarshi muhandislik-iqtisodiyot instituti prorektori iqtisodiyot fanlari nomzodi, dotsent

Tashnazarov Samiddin Nizamovich – Samarqand iqtisodiyot va servis instituti kafedra mudiri, iqtisodiyot fanlari doktori, professor

Nurmanov Ulug‘bek Anorbayevich - Bank-moliya akademiyasi “Buxgalteriya hisobi va audit” kafedrasi professori, iqtisodiyot fanlari doktori

Yakubova Nargiz Tursunbayevna – iqtisodiyot fanlari bo‘yicha falsafa doktori (PhD), dotsent

Mamatov Baxadir Safaraliyevich – iqtisodiyot fanlari doktori, professor

Qiyosov Sherzod Uralovich – iqtisodiyot fanlari doktori, professor

Urazaliyev Kamoliddin Tajikulovich – iqtisodiyot fanlari doktori, dotsent

JURNAL TAHRIRIYATI

Saparov Aktam Jo‘rayevich – bosh muharrir, filologiya fanlari doktori, dotsent

Avlokulov Anvar Ziyadullayevich – ilmiy muharrir, iqtisodiyot fanlari doktori, professor

Aliqulov Mehmonali Salohiddin o‘g‘li – mas’ul muharrir, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), dotsent

Buxorova Moxira Samandarovna – muharrir

O’zbekiston Respublikasi OAK Rayosatining 2023-yil 3-iyundagi 364-son qarori bilan “Moliyaviy texnologiyalar” ilmiy elektron jurnali iqtisodiyot fanlari bo’yicha falsafa doktori (PhD) va fan doktori (DSc) ilmiy darajasiga talabgorlarning dissertatsiyalari yuzasidan assosiy ilmiy natijalarini chop etish tavsiya etilgan ilmiy nashrlar ro’yxatiga kiritilgan.

“**Moliyaviy texnologiyalar**” ilmiy elektron jurnali
23.11.2022-yildan
O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti Administratsiyasi huzuridagi Axborot va ommaviy kommunikatsiyalar agentligi tomonidan **№R-566966** reyestr raqami tartibi bo‘yicha ro‘yxatdan o‘tkazilgan.
Litsenziya raqami: **№049864**

MUNDARIJA

1.	Akobirova Nodira Najmiddin qizi	Biznes subyektlarini tasniflash tizimida kuzatiladigan asosiy institutsional muammolar	8
2.	Ashirova Aziza Zarif qizi, Chinqulov Qahramon Ravshanovich	Qimmatli qog‘ozlar bozorining rivojlanish tendensiyalari: mavjud muammolar va ularni hal qilish yo‘llari	15
3.	Dexkanova Nargiza Sharifovna	Sanoat korxonalarida innovatsion faoliyatining nazariy jihatlari	22
4.	Rustamov Maqsud Suvonqulovich, Normatov Muslimbek No’rbo’ta o’g‘li	O‘zbekistonda naqd pulsiz hisob-kitoblar va to‘lov tizimi: rivojlanishi va istiqbollari	28
5.	Mamatkulov Baxtiyor Xalmuradovich	O‘zbekiston respublikasi aholisining hayotiy darajasi va sifatini statistik ko‘rsatkichlar orqali tahlil qilish	35
6.	Туляганова Шахноза Самукджановна	Цифровизация и инновационные банковские продукты в эпоху цифровой экономики	42
7.	Alimov Umid Xamid o‘g‘li, Rustamov Maqsud Suvonqulovich	Iqtisodiyotda yetakchi mamlakatlar tajribasida tijorat banklari biznes ekotizimi rivojlanish bosqichlari	48
8.	Teshaboyeva Mohigul Eldorjon qizi	Ishlab chiqarish tannarxining moliyaviy natijalarga ta’sirini baholash uslublari (gilam ishlab chiqarish korxonalari misolida)	55
9.	Ibodullayev Shohboz To‘lqin o‘g‘li	Tijorat banklarida kredit riski va uning bank likvidliligiga ta’siri	61
10.	Toshniyozov Sherali Kamoliddinovich	Blockchain texnologiyasi asosida moliyaviy tranzaksiyalarni nazorat qilish: DLT arxitekturasi, smart-kontraktlar va O‘zbekiston amaliyoti	68
11.	G‘aybullayeva Zilola Rahmatullayevna, Abduxalilov Sardor Abdullo o‘g‘li	Tijorat banklar faoliyatini raqamlashtirishning iqtisodiy samaradorligi	79
12.	O‘ktamova Nozima Narzulla qizi	Tijorat banklari aktivlarini diversifikatsiyasini rivojlantirish yo‘nalishlari	85
13.	Ochilova Ibodat G’ulom qizi	Moliyaviy risklarni aniqlash, baholash va bartaraf etishning ekonometriya asosidagi yondashuvi: empirik tahlil va omillar modeli	91
14.	Umariy Muxriddin Xusniddin o‘g‘li	Tijorat banklarining moliyaviy barqarorligini tavsiflovchi ko‘rsatkichlarni ekonometrik modellashtirish	99
15.	Oybekov Shohjahon Akmal o‘g‘li	Dual ta’lim asosida oliy ta’lim muassasalarining moddiy-texnik bazasini moliyalashtirish istiqbollari	104
16.	Madaminov G‘ayrat Madiyarovich	AQSH harbiy xizmatchilarini moddiy rag‘batlantirish tizimining metodologik asoslar va iqtisodiy samaradorligi	110
17.	Arifjanova Yayraxon Usmonxo‘jayevna	O‘zbekiston korporativ emitentlarining xalqaro obligatsiyalari muomilasi	117
18.	Ҳожиева Гулнора Ҳабибуллаевна	Консолидациялашган молиявий ҳисобот аудитини ташкил этишнинг норматив-ҳуқуқий асослари	124
19.	Roza Khudaybergenova	The role of tax policy in enhancing the attractiveness of the investment climate	131
20.	Tashmatova Rano Gaibovna, Qodirov Nurhayot Normuhammad o‘g‘li	Markaziy bank raqamli valyutasining xalqaro to‘lovlar tizimidagi o‘rni: transchegaraviy operatsiyalarni optimallashtirish	137
21.	Abdinazarov Akbar Baxriddin o‘g‘li, Khudayarov Makhmasaid, Sherkuziyev Mamadiyar	Infra qizil spektrometrik o‘lchovlarni metodika va ishlash tamoyillari	145
22.	Davronova Feruza Rahmonovna, Olimova Mehrangiz Feruzovna	Qishloq xo‘jaligining raqamli transformatsiyasi: texnologiyalar agrar iqtisodiyotni qanday o‘zgartirmoqda	153
23.	Qilichev Sanjarbek Javlonbek o‘g‘li	Sug‘urta kompaniyalarida investitsion faoliyat samaradorligini oshirish yo‘llari	159
24.	Boymurodova Lobar Tursunboy kizi	Insurance relations: nature and boundaries	164

25.	Абдуллаев Шавкат Насриддинович	Яширин иқтисодиётнинг иқтисодий хавфсизликка таъсири ва ижтимоий оқибатлари	178
26.	Айматова Фарида Хуразовна	Роль ESG-факторов на финансовую устойчивость и инвестиционную привлекательность университетов	185
27.	Shoaxmedova Nozima Xayrullayevna	Xalqaro tajribalar asosida kripto sanoati faoliyati tahlili va ularning ishlash prinsiplari	192
28.	Одинаев Равзатилло Асатуллоевич	Технологик ривожланиш қонуниятлари иқтисодиётдаги таркибий тузилмавий такомиллаштиришлар асоси сифатида	199
29.	Ахмедов Хасанжон Мухамадович	Миллий иқтисодиётнинг институционал таркибий тузилмаси ва уни такомиллашуви	206
30.	Abduraxmonova Munisa Axat qizi	Aloqa va axborot xizmatlarini rivojlantirishning tashkiliy-iqtisodiy mexanizmlari va ularning nazariy yondashuvlari	215
31.	Abdullaeva Madina Bahadirova, Muyassar Umarkhodjaeva Ganievna	Evolution of organizational culture in industrial enterprises in the context of digital transformation	220
32.	Mexmonaliyev Ulug‘bek Erkinjon o‘g‘li	Aksiyadorlik jamiyatlarida firibgarlikni aniqlash va oldini olishda ichki nazorat tizimining o‘rni	228
33.	Ирмухамедова Муслима Дилшадовна	Особенности инвестиций в акции эмитентов в условиях формирования фондового рынка Узбекистана	236
34.	Srajidinova Nodira Shavkatovna	Mintaqaviy sanoat siyosatini takomillashtirish va iqtisodiy o‘sishni prognozlash mexanizmlari	243
35.	Ergasheva Ma’mura Farxodovna	Investitsiyalarning tarkibiy dinamikasi va ularning iqtisodiy o‘sishga ta’sirini korrelyatsion-regression tahlil qilish	248
36.	Muxtorova Zarina Abduxalil qizi	Migratsiyaning bandlik va ishsizlik darajasiga ta’siri	259
37.	Abdukaxxorova Durdona Ilxomovna, Hakimova Muhabbat Fayziyevna	Factors of sustainable development of the education system in the context of digital transformation	264
38.	Маннапова Раъно Аброровна, Хамиджонов Бобиржон Анваржон ўғли	Бюджет ташкилотларида маблағлардан самарали фойдаланишда ички аудитни рақамлаштириш	270
39.	Zaynalov Jahongir Rasulovich, Abdullayeva Sadokat Shonazarovna, Nurmuhamedov Abbos Mamadalievich	Kichik moliyaviy institutlar va ularning sanoati rivojlangan mamlakatlardagi faoliyat yuritish xususiyatlari	276
40.	Мамбетсапаев Курбанияз Айниязович	Развитие социальной инфраструктуры и качество жизни населения: анализ в разрезе регионов Узбекистана за 2012–2024 годы	282
41.	Suyunova Zuxra Bahodir qizi, Fayzullayev Jonibek Alisherovich	Korporativ boshqaruvda auditning roli va ahamiyati	287
42.	Жиянова Наргиза Эсанбоевна, Курбаниязова Диана Даутибаевна	Современное состояние фондового рынка республики Узбекистан: институциональный и аналитический аспект	294
43.	Tojiyev Javlonbek Rustamovich, Otaxonova Maftunaxon Tulkinbekovna, Bekmuratov Samariddin Shamuratovich	Kichik biznesda raqamli marketing: O‘zbekiston sharoitida samaradorlik va integratsiya modellari	305
44.	Iboyev Saxiddin Mansurovich	Ta’lim tizimini moliyalashtirishning zamonaviy modellari	314
45.	Ismoilova Feruza Kubaymurodovna, Bozorov Sardor Ilhom o‘g‘li	Ta’lim xizmatlari bozorida universitetning raqobatbardoshligini baholash va uni yaxshilash strategiyasini tanlash	322
46.	Xolbekov Shoxsuvor Ochilovich, Ochilov Orifjon Shohsuvor o‘g‘li	Kambag‘allik darajasini pasaytirishnining ba’zi iqtisodiy omillari. (Qashqadaryo viloyati misolida)	328
47.	Жунайдуллаев Мелс Аслиддин ўғли	Индивидуал спортчиларни тайёрлаш тизимини бошқариш амалиётига бағишланган илмий назарияларнинг гуруҳланиши	334

48.	Ne’matova Moxinur Farxod qizi	Maxsulotlarni sotish va xizmatlar ko‘rsatishda marketing siyosatini internet tarmog‘i yordamida takomillashtirish istiqbollari	340
49.	Султонмуродов Бобир Баходирович, Абдуллоев Фуркат Олимджонович	Риск инвестиций в исламском финансировании	346
50.	Xasanov Sardor Xazratkulovich	O‘zbekiston tijorat banklarida kredit risklarini boshqarish tizimi: institutsional asoslar va amaliy samaradorlik tahlili	352
51.	Tursunkulova Gulchiroy Burxonovna	O‘zbekistonda ekologik audit tizimining rivojlanishi	360
52.	Xomitov Komiljon Zoitovich	Rieltorlik faoliyatini tartibga solishning xorij va O’zbekiston tajribasi tahlili	365
53.	Usmanova Muslimaxon Abdusalomxo`ja qizi	O`zbekiston respublikasi tijorat banklarining moliyaviy barqarorligini oshirishda depozit va kreditlarning ulushi va ahamiyati	373
54.	Qodirov Bahodir Qudratovich	O‘zbekistonda bevosita va bilvosita soliqqa tortish darajalarini tarixiy shakllanishi	378
55.	Адилова Гульмира Шамшетдиновна	Корпоратив лойиҳа бошқарувининг назарий асослари	385
56.	Muminova Parvina Ilhom qizi	Jahon amaliyotida bank majburiyatlari hisobini yuritishda Mrel va Tlac iqtisodiy tushunchalar tasnifi ahamiyati	393
57.	Озод Улугбекович Мавлонов	Систематический обзор литературы по корпоративным конфликтам в государственных предприятиях	398
58.	Mamatov Axmetjon Atajanovich, Xurramov Azamat Fayzullaevich	Qishloq xo‘jaligi maxsulotlari eksportini davlat tomonidan qo‘llab-quvvatlashning xorijiy davlatlar tajribasi	405
59.	Adilova Zohida Ikromjonovna	Bugungi kunda banklar tomonidan aholi to‘lov qobiliyatini ta’minlashdagi muammolar	413
60.	Sultanova Gavkhar Karimovna, Muysinova Mushtariy Azamat qizi	Innovation and export diversification: a comparative analysis of South Korea, China and Singapore experience	420
61.	Муминходжаева Дилноза Рамизовна	Учет доходов и анализ финансовых результатов в условиях перехода на МСФО	427
62.	Mamatqulov Avazbek Axmadaliyevich	O’zbekiston oliy ta’lim muassasalarida ichki auditni huquqiy-me'yoriy tartibga solish	433
63.	Narzullayev Elmurod Shuxrat o’g’li	Chiqindilarni qayta ishlash tizimini rivojlantirishda davlat siyosati va iqtisodiy rag‘batlantirish mexanizmlari	441
64.	Kuvondikov Ravshan Qushaqovich	Analysis of the effectiveness of investments attracted to the regions: modern approaches	447
65.	Suvpo‘latov Ozodjon Alijon o‘g‘li	Aholining tadbirkorlik salohiyatini rivojlantirish barqaror iqtisodiy o‘sishning muhim omili sifatida	453
66.	Рахимов Матназар Юсупович	Иқтисодий ночорлик(бонкротлик), тўловга қобилятсизликни баҳолашдаги муаммоли жиҳатлар	459
67.	Ли Ирина Валентиновна	Развитие интеллектуальной таможни на Основе цифровой трансформации: модель управления проектами и система управления рисками	466
68.	Yangiboyev Dilshod G‘ulomovich, Nuriddinova Nilufar	Iqtisodiyotga raqamli iqtisodiyotni joriy etishning istiqbollari	475
69.	Murodov Jahongir Choriyevich	O‘zbekiston respublikasi fermer xo‘jaliklarida qo‘shilgan qiymat zanjiri samaradorligini statistik baholash metodologiyasini takomillashtirish	481
70.	Гулямова Асия Нурутдинова	Цифровая трансформация финансового сектора: глобальные тренды и национальные особенности	486
71.	Baymuratov Tursunbay Maxkambayevich	Risk komponentlari: umumiylik va o‘ziga xoslik	492
72.	Ismatillayeva Mehrinoz Fozilovna	Korxonaning strategik boshqaruv tizimida bozor va narx strategiyalarini shakllantirish va samaradorligini baholash	505

73.	Saidova Sevaraxon Abdumo‘min qizi	Xalqaro audit standartlari asosida auditorlik tekshiruvini rejalashtirish jarayonlarining kompleks metodikasini takomillashtirish	512
74.	Inoyatov Mardonbek Mo‘min o‘g‘li	Oliy ta’lim muassasalarida ilmiy tadqiqot loyihalari va tijoratlashtirish faoliyati buxgalteriya hisobi va ichki auditining nazariy masalalari	518
75.	Нуралиев Беҳзод Бахтиёр ўғли	Молиявий инструментларнинг иқтисодий мазмуни, таснифи ва уларнинг ўзига хос хусусиятлари	524
76.	Turabova Shaxnoza Taxirovna	Tijorat banklarida kredit skoringini takomillashtirishda big data va mashinaviy o’qitish texnologiyalarining roli	531
77.	Narzullayeva Xilola Abdukomilovna	O‘zbekiston iqtisodiyotga xorijiy investitsiya va kreditlarni jalb qilish va moliyalashtirish	539
78.	Majidov Amirxon Abdumalik o‘g‘li	Ko‘chmas mulklarni garov ta’minoti sifatida baholashni takomillashtirish	550

OLIY TA’LIM MUASSASALARIDA ILMIY TADQIQOT LOYIHALARI VA TIJORATLASHTIRISH FAOLIYATI BUXGALTERIYA HISOBI VA ICHKI AUDITINING NAZARIY MASALALARI

Inoyatov Mardonbek Mo‘min o‘g‘li
budjet hisobi va g‘aznachilik kafedrasi katta o‘qituvchisi
Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti
E-mail:inoyatovmardonbek@gmail.com
ORCID: 0009-0007-6518-871X

Annotatsiya. *Maqolada oliy ta’lim muassasalarida ilmiy tadqiqotlarni hamda tijoratlashtirish faoliyatini samaradorlikka ta’siri va uning tamoyillari keltirib o‘tilgan.*

Ushbu tadqiqot ilmiy moliyalashtirishning kuzatilgan ta’sirlarini o‘rganishga qaratilgan izlanishlarga hissa qo‘shadi.

Kalit so‘zlar*: oliy ta’lim, muassasa, ilmiy tadqiqot, loyiha, ish-xizmatlar, sarmoya, tijoratlashtirish, tadqiqotni moliyalashtirish, ilmiy samaradorlik, dinamik baholash.*

ТЕОРЕТИЧЕСКИЕ ВОПРОСЫ БУХГАЛТЕРСКОГО УЧЕТА И ВНУТРЕННЕГО АУДИТА В НАУЧНО-ИССЛЕДОВАТЕЛЬСКИХ ПРОЕКТАХ И КОММЕРЧЕСКОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ В ВЫСШИХ УЧЕБНЫХ ЗАВЕДЕНИЯХ.

Иноятов Мардонбек Мумин оглы
старший преподаватель кафедры бюджетного учета и казначейства
Ташкентский государственный экономический университет
E-mail:inoyatovmardonbek@gmail.com
ORCID: 0009-0007-6518-871X

Аннотация. *В статье рассматривается влияние научно-исследовательской и коммерциализированной деятельности на эффективность работы высших учебных заведений и их принципы.*

Данное исследование вносит вклад в изучение наблюдаемых эффектов финансирования научных исследований.

Ключевые слова: *высшее образование, учреждение, научное исследование, проект, работы-услуги, инвестиции, коммерциализация, финансирование исследований, научная эффективность, динамическая оценка.*

THEORETICAL ISSUES OF ACCOUNTING AND INTERNAL AUDITING OF SCIENTIFIC RESEARCH PROJECTS AND COMMERCIALIZATION ACTIVITIES IN HIGHER EDUCATION INSTITUTIONS

Inoyatov Mardonbek Mumin ogli
senior teacher of budget accounting and treasury department
Tashkent State University of Economics
E-mail:inoyatovmardonbek@gmail.com
ORCID: 0009-0007-6518-871X

Abstract. *The article examines the impact of scientific research and commercialization activities in higher education institutions on efficiency, as well as the principles underlying these processes.*

This study contributes to the existing body of research aimed at analyzing the observed effects of scientific funding.

Keywords: *higher education, institution, scientific research, project, work-services, investment, commercialization, research funding, scientific efficiency, dynamic assessment.*

Kirish

O‘zbekistonda oliy ta’lim tizimida olib borilayotgan islohotlarda ta’lim sifatini oshirish hamda iqtisodiyot tarmoqlari uchun malakali mutaxassis kadrlar tayyorlashga alohida e’tibor qaratilmoqda. Jumladan, qirqta davlat oliy ta’lim muassasalariga akademik, tashkiliy boshqaruv, moliyaviy mustaqillik berildi. Bu esa, o‘z navbatida, ushbu oliy ta’lim muassasalariga qator vakolatlar, hususan, “oliy ta’lim muassasasining o‘rta muddat uchun shakllantiriladigan biznes-rejasi hamda daromadlar va xarajatlar parametrlarini tasdiqlash, ularning ijrosini muhokama qilish” yuzasidan mustaqil qarorlar qabul qilish belgilandi. Shuningdek, davlat oliy ta’lim muassasalarida smetalar ijrosi hisobi va hisobotini takomillashtirish samarali tashkil qilish, kuzatuv kengashlari boshqaruv qarorlarini qabul qilish uchun xolis, obyektiv, ishonchli va mustaqil axborotlarni taqdim qilish jarayonlarni takomillashtirishga yunaltirilgan ilmiy tadqiqotlarni amalga oshirishni talab etadi.

O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2023 yil 11 sentyabrdagi PF-158-son “O‘zbekiston — 2030» strategiyasi to‘g‘risida”gi, 2019 yil 8 oktyabrdagi PF-5847-son “O‘zbekiston Respublikasi oliy ta’lim tizimini 2030 yilgacha rivojlantirish konsepsiyasini tasdiqlash to‘g‘risida”gi Farmonlari, 2021 yil 24 dekabrdagi PQ-60-son “Davlat oliy ta’lim muassasalarining akademik va tashkiliy-boshqaruv mustaqilligini ta’minlash bo‘yicha qo‘shimcha chora-tadbirlar to‘g‘risida»gi hamda PQ-61-son “Davlat oliy ta’lim muassasalariga moliyaviy mustaqillik berish chora-tadbirlari to‘g‘risida”gi Qarorlari, O‘zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 2019 yil 3 dekabrdagi 967-son “Oliy ta’lim muassasalarini bosqichma-bosqich o‘zini o‘zi moliyalashtirish tizimiga o‘tkazish to‘g‘risida”gi Qarori va O‘zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 2025 yil 21 dekabrdagi 325-son “Budjet tashkilotlari xarajatlarini moliyalashtirish va budjetdan tashqari jamg‘armalarni shakllantirish tartibini yanada takomillashtirish to‘g‘risida”gi Qarori mazkur sohaga oid boshqa normativ-huquqiy hujjatlarda belgilangan vazifalarni amalga oshirishda mazkur dissertatsiya muayyan darajada xizmat qiladi.

O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining “Ilmiy va innovatsion faoliyatni rivojlantirish bo‘yicha davlat boshqaruvi tizimini takomillashtirish to‘g‘risida” gi farmonida: “mamlakatni innovatsion rivojlantirishning uzoq muddatli ssenariylari asosida ustuvor soha va tarmoqlarni ilm-fan yutuqlari va innovatsiyalar asosida rivojlantirish strategiyalarini ishlab chiqish; hududlarning intellektual va texnologik salohiyatini oshirish, ilmiy va innovatsion faoliyatni rivojlantirishning zamonaviy infratuzilmasini shakllantirish; ilmiy darajali kadrlar tayyorlash tizimini muvofiqlashtirish; yoshlarni ilmiy va innovatsion faoliyatga jalb etishning samarali mexanizmlarini joriy qilish va ular tashabbuslarini har tomonlama qo‘llab quvvatlash; ilm-fan va innovatsiyalar sohasida xalqaro aloqalarni kengaytirish va mustahkamlash, innovatsiyalar va texnologiyalar transferi bo‘yicha choratadbirlarni amalga oshirish” dan iborat muhim vazifalar belgilandi [1].

Adabiyotlat sharhi

Oliy ta’lim muassasalarida ilmiy tadqiqot loyihalari va tijoratlashtirish masalalari yuzasidan xorijlik va mamlakatimiz olimlarining qator izlanishlarini keltirish mumkin.

Innovatsiyalar zamonaviy inson hayotiga shunchalik mustahkam kirib bordiki, uning atrofini har tomondan: tovarlar (texnologiyalar) xossasi, ommaviy axborot vositalarida markaziy g‘oya va davlat iqtisodiy siyosati obyekti sifatida ham qamrab oldi. Tsyurixdagi Shveytsariya

texnika maktabida xizmat ko‘rsatgan sotsiologiya fanlari professori X.Novotni bizning davrimizni innovatsiyalarga intilish va chalg‘ish sifatida ta’riflaydi [2]. T.Veblenning ta’kidlashicha, o‘zgarishlarni o‘rganish iqtisodiyotning an’anaviy vazifasi hisoblanmaydi. Iqtisodiyot dinamikani o‘rganishga nisbatan, ko‘proq muvozanat bilan shug‘ullanishi tarixan vujudga keldi [3].

R.M.Suizi ushbu hodisaning izdoshi K.Marks bo‘lib, uning uchun ishlab chiqarish texnikasidagi o‘zgarishlar zamonaviy sanoatning rivojlanishiga olib keldi [4], degan edi. Mashinalar ham inqiroz orqali, so‘ngra inqilob orqali ijtimoiy o‘zgarishlarning asosiy omiliga aylandi. A.K.Piguning yozishicha, texnologik ishsizlik texnologiyalarning iqtisodiy samarali yoki neytral hisoblanishiga nisbatan nazariy tasniflash turkumiga olib keldi [5]. O‘sha davr ilmiy bahsi juda qisqa bo‘lgan - “sanoat innovatsiyalari” paydo bo‘lishi bilan bog‘liq ravishda, 1960-yillardagi innovatsiyalarga bo‘lgan qiziqish yangilangunga qadar juda qisqa bo‘ldi.\

Tadqiqot metodologiyasi

Mavzuni ilmiy o‘rganish, tahlil va tadqiq etish jarayonida induktsiya va deduktsiya, tizimli tahlil, statistic tahlil va ilmiy abstraktsiya kabi usullardan atroflicha foydalanilgan. Maqolada, ilmiy abstraktsiya usulidan foydalanish zamirida Buyuk Britaniya universitetlaridagi tijoratlashtirish jarayoni yuzasidan xulosalar chiqarildi va ularga mos ravishda mamlakatimiz oliy ta’lim muassasalari faoliyatiga qaratilgan ilmiy taklif va amaliy tavsiyalar berildi.

Tahlil va natijalar

Oliy ta’lim muassasalari zamonaviy jamiyat taraqqiyotining asosiy institutsional tayanchlaridan biri hisoblanadi. Ular nafaqat yuqori malakali kadrlarni tayyorlash, balki ilmiy-tadqiqot faoliyatini rivojlantirish, innovatsion g‘oyalarni amaliyotga joriy etish hamda davlatning ijtimoiy-iqtisodiy siyosatini ilmiy jihatdan qo‘llab-quvvatlash orqali jamiyat hayotida muhim rol o‘ynaydi.

Ilmiy tadqiqot loyihasi - bu yangi bilimlar yaratish, mavjud bilimlarni chuqurlashtirish yoki muayyan ilmiy muammoni hal qilish maqsadida tizimli ravishda olib boriladigan, maqsadli va rejalashtirilgan faoliyat bo‘lib, u tadqiqot obyekti, metodlar (usullar) va vositalarni o‘z ichiga olgan izlanishlar majmuidir.

Oliy ta’lim muassasalarida amalga oshiriladigan ilmiy tadqiqot loyihalari davlat faoliyatining samaradorligini oshirish, ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanishni ta’minlash hamda ilmiy asoslangan qarorlar qabul qilish jarayonini takomillashtirishda muhim ahamiyat kasb etadi. Mazkur loyihalar davlat va jamiyat ehtiyojlariga mos ilmiy yechimlarni ishlab chiqishga xizmat qiladi.

Shuningdek, oliy ta’lim muassasalarining ilmiy loyihalari iqtisodiyot tarmoqlarini modernizatsiya qilish, yangi texnologiyalarni joriy etish va ijtimoiy muammolarni hal etishda davlat uchun muhim ilmiy-amaliy baza vazifasini bajaradi. Natijada, bunday loyihalar davlatning innovatsion rivojlanishi, kadrlar salohiyatining oshishi va jamiyat barqarorligining ta’minlanishiga bevosita hissa qo‘shadi.

Oliy ta’lim muassasalari ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanishning asosiy drayveri hisoblanadi. Ular yuqori malakali kadrlarni tayyorlash, ilmiy-tadqiqot va innovatsion faoliyatni rivojlantirish hamda texnologiyalarni iqtisodiyotga joriy etish orqali davlat va jamiyatning barqaror o‘sishiga hissa qo‘shadi. Shu bilan birga, oliy ta’lim muassasalari hududiy rivojlanishni rag‘batlantirish, mehnat bozorida raqobatbardosh ishchi kuchini shakllantirish va yangi iqtisodiy imkoniyatlar yaratishda muhim rol o‘ynaydi.

Natijada, oliy ta’lim tizimi nafaqat intellektual resurslarni yetkazib beradi, balki mamlakatning iqtisodiy salohiyatini oshirish va ijtimoiy barqarorlikni ta’minlashda strategik ahamiyatga ega bo‘ladi.

Oliy ta’lim muassasalari davlat dasturlarini samarali amalga oshirishda muhim strategik institut sifatida faoliyat yuritadi. Ular ilmiy-tadqiqot va innovatsion loyihalarni ishlab chiqish, pilot dasturlarni sinovdan o‘tkazish hamda hududiy va soha bo‘yicha amalga oshirish jarayonlarini

qo‘llab-quvvatlash orqali davlat siyosatini ilmiy asoslashga yordam beradi.

Shuningdek, oliy ta’lim muassasalari kadrlar tayyorlash va ekspertlarni jalb qilish orqali dasturlarni samarali bajarilishini ta’minlaydi. Natijada ular nafaqat davlat dasturlarining muvaffaqiyatli tatbiq etilishiga hissa qo‘shadi, balki mamlakatning ijtimoiy-iqtisodiy va ilmiy-texnik rivojlanish strategiyasini mustahkamlashda ham muhim rol o‘ynaydi.

Oliy ta’lim muassasalari mamlakatning intellektual va ilmiy salohiyatini rivojlantirishda markaziy rol o‘ynaydi. Ular yuqori malakali mutaxassislar, ilmiy tadqiqotchilar va ekspertlarni tayyorlash orqali davlat va jamiyat ehtiyojlariga javob beruvchi kadrlar zaxirasini yaratadi.

Shuningdek, oliy ta’lim muassasalari ilmiy-tadqiqot faoliyatini rivojlantirib, yosh olimlarning ilmiy kompetensiyalarini oshiradi, innovatsion fikrlash va tadqiqot madaniyatini shakllantiradi. Natijada, bu jarayon davlatning ilmiy-texnik rivojlanishini, strategik rejalashtirish va innovatsiyalarni tatbiq etish imkoniyatlarini mustahkamlaydi.

Oliy ta’lim muassasalari ilmiy tadqiqotlar natijalarini amaliyotga joriy etish va innovatsiyalarni tijoratlashtirish orqali mamlakat iqtisodiyotiga bevosita hissa qo‘shadi. Ular patentlar, litsenziyalar, startap va spin-off kompaniyalar yaratish orqali yangi mahsulot va xizmatlarni ishlab chiqadi, shuningdek, sanoat bilan hamkorlikni rivojlantiradi.

Natijada, oliy ta’lim muassasalari iqtisodiy samaradorlikni oshirish, ish o‘rinlarini yaratish va davlat budjetiga qo‘shilgan qiymatni ko‘paytirish imkonini ta’minlaydi. Shu bilan birga, innovatsion faoliyat davlatning raqobatbardoshligini mustahkamlash va barqaror ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanishni rag‘batlantirishda strategik ahamiyat kasb etadi.

Oliy ta’lim muassasalari jamiyatdagi ijtimoiy muammolarni ilmiy asosda tahlil qilish va ularni hal etishga xizmat qiladi. Ular ta’lim sifati, bandlik, sog‘liqni saqlash, ekologiya va demografik masalalar bo‘yicha tadqiqotlar olib boradi hamda davlat va jamoatchilik uchun amaliy tavsiyalar ishlab chiqadi.

Shu tariqa, oliy ta’lim muassasalari ijtimoiy barqarorlikni mustahkamlash, jamiyatning turli qatlamlari ehtiyojlarini qondirish va davlatning ijtimoiy siyosatini samarali amalga oshirishda muhim strategik vosita hisoblanadi.

Oliy ta’lim muassasalarida tijoratlashtirish mablag‘lari ilmiy-tadqiqot natijalarini amaliyotga joriy etish va innovatsion loyihalarni moliyalashtirishda muhim rol o‘ynaydi. Ushbu mablag‘lar patentlar, litsenziyalar, startap va spin-off kompaniyalar yaratish, shuningdek, sanoat bilan hamkorlikni rivojlantirish orqali universitetlarning mustaqil moliyaviy resurslarini oshirish imkonini beradi.

Shuningdek, tijoratlashtirish mablag‘lari:

- ilmiy loyihalarni kengaytirish va yangi tadqiqot yo‘nalishlarini qo‘llab-quvvatlash;
- universitetning innovatsion salohiyatini mustahkamlash;
- davlat va jamiyat iqtisodiyotiga qo‘shilgan qiymat yaratishda vosita sifatida xizmat qiladi.

Natijada, tijoratlashtirish mablag‘lari oliy ta’lim muassasalarining ilmiy va iqtisodiy samaradorligini oshirish, barqaror moliyalashtirishni ta’minlash hamda davlat va jamiyat uchun amaliy natijalarni yaratishda strategik ahamiyatga ega bo‘ladi.

Oliy ta’lim muassasalarida grantlar ilmiy-tadqiqot faoliyatini qo‘llab-quvvatlash va yangi bilimlarni yaratishning asosiy moliyaviy manbai hisoblanadi. Grantlar orqali universitetlar:

- ilmiy loyihalarni moliyalashtiradi;
- innovatsion va amaliy tadqiqotlarni amalga oshiradi;
- talaba, magistrant va doktorantlarni tadqiqot ishlariga jalb qiladi;
- sanoat va davlat bilan hamkorlikni rivojlantiradi.

Shuningdek, grantlar oliy ta’lim muassasalariga davlat siyosati va ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanish yo‘nalishlarida ilmiy asoslangan yechimlarni ishlab chiqish imkonini beradi. Natijada grantlar universitetlarning ilmiy salohiyatini oshirish, innovatsion faoliyatni kengaytirish va davlat hamda jamiyat manfaatlariga xizmat qiluvchi amaliy natijalarni yaratishda muhim strategik ahamiyatga ega bo‘ladi.

OTMlarda ilmiy tadqiqot loyihalarini moliyalashtirish va tijoratlashtirish mablag‘lari bo‘yicha ichki audit tekshiruvining asosiy maqsadi — mablag‘lardan maqsadli, samarali va qonuniy foydalanilishini baholash, shuningdek, moliyaviy xatoliklar va risklarni aniqlashdan iborat. Bu ishlarni amalga oshirish uchun audit quyidagi vazifalarni amalga oshirishi talab etiladi. (1-rasm.)

- grant va shartnoma mablag‘larining **maqsadli sarflanishini tekshirish**;
- tijoratlashtirishdan tushgan daromadlarning **to‘liqligi va haqqoniyligini baholash**;
- buxgalteriya hisobi va moliyaviy hisobotning **me’yoriy hujjatlarga muvofiqligini aniqlash**;
- ichki nazorat tizimidagi kamchiliklarni aniqlash va ularni bartaraf etish bo‘yicha tavsiyalar ishlab chiqish.

1-rasm. Ichki auditning asosiy vazifalari[136]

Yuqoridagi rasmdan shu aytishimiz mumkinki, ichki auditning asosiy vazifalari tashkilot faoliyatida moliyaviy intizomni ta’minlash, resurslardan samarali va qonuniy foydalanilishini nazorat qilishga qaratilgan. Ichki audit grant va shartnoma mablag‘larining maqsadli sarflanishini, tijoratlashtirishdan olingan daromadlarning to‘liqligi va haqqoniyligini baholash orqali moliyaviy shaffoflikni oshiradi. Shuningdek, buxgalteriya hisobi va moliyaviy hisobotlarning amaldagi me’yoriy hujjatlarga muvofiqligini aniqlash hamda ichki nazorat tizimidagi kamchiliklarni ochib berib, ularni bartaraf etish bo‘yicha tavsiyalar ishlab chiqish orqali tashkilot faoliyatini takomillashtirishga xizmat qiladi.

Xulosa.

Oliy ta’limda ilmiy tadqiqotlarni tijoratlashtirish – bu nafaqat iqtisodiy, balki ijtimoiy innovatsiyalar uchun ham tayanch platforma bo‘lib, u mamlakatning ilmiy salohiyatini real iqtisodiy kuchga aylantirishga xizmat qiladi. Ushbu jarayonni tizimli ravishda rivojlantirish orqali ta’lim, fan va ishlab chiqarish o‘rtasidagi uzviy bog‘liqlik mustahkamlanadi va barqaror taraqqiyotga zamin yaratiladi.

Xalqaro amaliyotda, ayniqsa AQSh, Janubiy Koreya, Germaniya, Buyuk Britaniya kabi mamlakatlarda universitetlar yirik innovatsion markazlarga aylangan bo‘lib, ular orqali ko‘plab texnologiyalar, startaplar va ilmiy patentlar ishlab chiqilib, sanoatga joriy qilinmoqda.

O‘zbekiston tajribasida ham so‘nggi yillarda ilmiy-texnikaviy loyihalarni tijoratlashtirish borasida muhim qadamlar qo‘yilmoqda. Innovatsion rivojlanish agentligi, Oliy ta’lim, fan va innovatsiyalar vazirligi, Jahon banki kabi tashkilotlar grantlar, inkubatsiya markazlari, texnoparklar va intellektual mulkni qo‘llab-quvvatlash tizimlarini shakllantirishga hissa qo‘shmoqda.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. O‘zbekison Respublikasi Prezidenti Sh. Mirziyoyev. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining farmoni. “Ilmiy va innovatsion faoliyatni rivojlantirish bo‘yicha davlat boshqaruvi tizimini takomillashtirish to‘g‘risida”.// Toshkent shahri, 2021- yil 1-aprel.

[136] Muallif tomonidan tayyorlandi.

2. Nowotny H. Insatiable Curiosity: Innovation in a Fragile Future. -Cambridge (Mass.): MIT Press, 2008.
3. Veblen T. Why is Economics not an Evolutionary Science? // The Quarterly Journal of Economics. - 1898. - No. 12 (4). - Pp. 373-397.
4. Sweezy P.M. Karl Marx and the Industrial Revolution // Events, Ideology and Economic Theory / in R.V. Eagly (ed.). - Detroit: Wayne State University Press,1968. - Pp. 107-126.
5. Pigou A. C. The Economics of Welfare. - Second edition. - London: Macmillan, 1924.